

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 25

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

Головний редактор:

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Члени редакційної колегії:

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

Благун Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Богуш Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри менеджменту Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

Алісаускіене Мілда – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Гражієне Віталія – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

Конрад Яновський – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 7 від 27.07.2020 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 22897-12797Р від 02.08.2017 року)

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32843/2663-6085>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Бондар Т.І. РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	9
Джоу Юнь АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ТВОРЧОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ ПРАКТИЧНИХ ДОРОБОК З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КИТАЙСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ	15
Жданкіна А.В. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОБЗАРСТВА У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЗМУ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	18
Лялюк Г.М. РЕФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ОПІКИ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ В УКРАЇНІ (1991–2007).....	22
Соловей М.В. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40-Х РР. ХХ СТ.....	29
Федина-Дармохвал В.С. СТРАТЕГІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	35

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

Баюрко Н.В. РОЗВИТОК ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ.....	39
Бондаренко Д.В. СПЕЦИФІКА РОБОТИ ІЗ ЖІНОЧИМ ВОКАЛЬНИМ АНСАМБЛЕМ.....	45
Борщов С.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ АРТИСТИЗМУ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЇ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНИМ УДОСКОНАЛЕННЯМ ЗІ СТУДЕНТАМИ.....	49
Дика Н.М., Глазова О.П. ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА В СИСТЕМІ МОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
Заїка О.В., Кухарчук Р.П. ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПРОЕКТИВНА ГЕОМЕТРІЯ ТА МЕТОДИ ЗОБРАЖЕНЬ».....	57
Зубарева О.Г. ІНТЕГРАЦІЯ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК МОТИВАЦІЯ УЧНІВ ДО ПІЗНАННЯ СВІТУ.....	63
Клімішина А.Я. ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ LEARNINGAPPS.ORG ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	69
Король Т.Г. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО КОНТРОЛЮ В НАВЧАННІ ПЕРЕКЛАДУ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ.....	75
Лопіна Н.А. ОЦІНКА БАЗОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК, ВМОТИВОВАНОСТІ ТА ДУМКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ НАВЧАННЯ У ПОВСЯКДЕННУ ПЕДАГОГІЧНУ РОБОТУ.....	79

Moskal T.D. PRECONDITIONS OF LEADING A SUCCESSFUL DISCUSSION IN TESL FORMAT.....	91
Онофрійчук Л.М., Ігнатєва І.Н., Маліновська Л.В. ФОРМУВАННЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	96
Родюк Н.Ю., Голюк О.А. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНИХ АСПЕКТІВ У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	100
Скрипник Н.І. МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-СЛОВЕСНИКІВ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ.....	104
Шемчук В.А., Донець І.О., Леоненко А.В., Красілов А.Д., Кулібаба С.О. МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ РУКОПАШНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ.....	108
Шемчук В.А., Петрачков О.В., Федоренко О.О., Муштатов Ю.В., Коновалов Д.О. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ТАКТИЦІ АРМІЙСЬКОГО РУКОПАШНОГО БОЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	113
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА	
Базилевська О.О., Чигрина В.А. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	119
Беседа В.В. ВИДЫ И ПРИЧИНЫ СКОЛИОЗОВ У ДЕТЕЙ РАННЕГО И ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХОМОТОРНОГО РАЗВИТИЯ	123
Бодарева М.І. ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ PICTURE EXCHANGE COMMUNICATION SYSTEM І СИСТЕМИ П. ГАЛЬПЕРІНА ЯК ОПТИМІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ РОЗЛАДІВ	130
Ленів З.П. ДИСТАНЦІЙНІ ТРЕНІНГИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ ЗА УМОВ ІНКЛЮЗІЇ.....	133
Літовченко О.В. ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЗАТЯЖНИХ ФОРМ ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ.....	138
РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	
Гордійчук С.В. ЯКІСТЬ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	144
Хоменко В.В. КОНСАЛТИНГОВІ ПОСЛУГИ В ОСВІТІ.....	149
РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ	
Жембровський С.М., Федоренко О.О., Мілаєв О.І., Мартиненко О.М., Воронін А.І. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	153
РОЗДІЛ 6. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА	
Апрелева І.В., Чаговець А.І., Яковенко В.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	158

Миськова Н.М., Гончар Н.П. ОСОБЛИВОСТІ САМОРОЗВИТКУ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	163
Шаповалова О.В., Бутенко В.Г., Бойченко М.А. УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАСТАВНИЦТВА У ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	167
РОЗДІЛ 7. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ	
Хімчук Л.І. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДІАГНОСТУВАТИ ТА РОЗВИВАТИ РАННІ ІНТЕРЕСИ УЧНІВ.....	171
РОЗДІЛ 8. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ	
Боднар Т.О. ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОГО МЕТОДУ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ	177
Гаврілова Л.Г., Прошкін В.В. ТЕХНОЛОГІЯ ТРАНСМЕДІА ЯК СУЧАСНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	181
Зелінська С.А. МЕТОДИ ПОБУДОВИ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ СКЛАДНИХ ХІМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	185
Клочко О.В. НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ: ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ МОВ ПРОГРАМУВАННЯ.....	190
Кузан Г.С., Гордієнко Н.В., Рак Н.В. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	194
Лановенко-Мельник Н.В., Басовська С.Ю., Остапчук Л.О., Плакидюк О.Ю., Хохлан В.О. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	199
НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ.....	204

CONTENTS

SECTION 1 . GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Bondar T.I. HUMAN RIGHTS EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE.....	9
Dzhou Yun THE ANALYSIS OF POSSIBLE CREATIVE APPLICATION OF PRACTICAL WORKS ON VOCATIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS IN CHINESE HIGHER SCHOOL INTO UKRAINIAN SCHOOL.....	15
Zhdankina A.V. EDUCATIONAL POTENTIAL OF KOBZAR ART IN THE FORMATION OF PATRIOTISM AMONG MODERN YOUTH.....	18
Lialiuk H.M. REFORMING THE CONCEPTUAL PRINCIPLES OF GUARDIANSHIP AND EDUCATION OF ORPHAN CHILDREN IN UKRAINE (1991–2007).....	22
Solovei M.V. REGIONAL PECULIARITIES OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL WORKERS OF KHMELNITSKY REGION IN THE SECOND HALF OF THE 1940S..	29
Fedyna-Darmokhval V.S. HIGHER EDUCATION STRATEGIES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS.....	35

SECTION 2. THEORY AND METHODS OF TEACHING (BY DISCIPLINES)

Baiurko N.V. DEVELOPMENT OF PRACTICAL SKILLS AND ABILITIES OF PUPILS STUDING BIOLOGY IN BASIC SCHOOL.....	39
Bondarenko D.V. SPECIFICS OF WORK WITH THE FEMALE VOCAL ENSEMBLE.....	45
Borshchov S.M. EFFECTIVENESS OF THE USE OF ARTISTRY COMPONENTS BY MEANS OF CHOREOGRAPHY IN THE PROCESS OF SPOTS AND PEDAGOGICAL IMPROVEMENT OF STUDENTS.....	49
Dyka N.M., Hlazova O.P. GENDER LINGUISTICS IN THE SYSTEM OF LANGUAGE GENERAL SECONDARY EDUCATION.....	53
Zaika O.V., Kukharchuk R.P. APPLICATION OF CLOUD TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF STUDYING THE COURSE “PROJECTIVE GEOMETRY AND IMAGE METHODS”.....	57
Zubarieva O.H. INTEGRATION OF ARTISTIC AND AESTHETIC CYCLE DISCIPLINES IN PRIMARY SCHOOL AS MOTIVATION OF STUDENTS TO KNOW THE WORLD.....	63
Klimishyna A.Ya. USE OF LEARNINGAPPS.ORG SERVICE DURING STUDY OF MATHEMATICS IN THE CONDITION OF DISTANCE LEARNING AT GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.....	69
Korol T.H. WAYS OF COLLABORATIVE APPROACH IMPLEMENTATION FOR THE ASSESSMENT IN PROSPECTIVE PHILOLOGISTS’ TRANSLATION TRAINING.....	75
Lopina N.A. THE ESTIMATION OF BASELINE SKILLS, MOTIVATION, AND THOUGHTS MEDICAL EDUCATORS FOR THE INTRODUCTION OF NEW DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN EVERYDAY PEDAGOGICAL WORK.....	79

Moskal T.D. PRECONDITIONS OF LEADING A SUCCESSFUL DISCUSSION IN TESL FORMAT.....	91
Onofriichuk L.M., Ihnatieva I.N., Malinovska L.V. THE FORMATION OF INTERPERSONAL COMMUNICATION OF TEENAGE STUDENTS BY MEANS OF MUSIC THERAPY.....	96
Rodiuk N.Yu., Holiuk O.A. FEATURES OF METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE READING CULTURE FORMATION OF ELEMENTARY SCHOOLCHILDREN THROUGH INNOVATIVE TECHNOLOGIES.....	100
Skrypnyk N.I. SPEECH COMPETENCE AS THE BASIS OF MODERN TRAINING OF STUDENTS-PHILOLOGISTS OF HUMANITIES AND PEDAGOGICAL COLLEGE.....	104
Shemchuk V.A., Donets I.O., Leonenko A.V., Krasilov A.D., Kulibaba S.O. MODERNIZATION OF THE SYSTEM OF TRAINING OF FUTURE OFFICERS IN HAND-TO-HAND COMBAT.....	108
Shemchuk V.A., Petrachkov O.V., Fedorenko O.O., Mushtatov Yu.V., Konovalov D.O. METHODS OF TRAINING TACTICS OF HAND-TO-HAND ARMY COMBAT OF CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE.....	113
SECTION 3. CORRECTIONAL PEDAGOGY	
Bazylevska O.O., Chyhryna V.A. AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITY BY MEANS OF VISUAL ARTS.....	119
Beseda V.V. TYPES AND CAUSES OF SCOLIOSIS IN CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGENCY WITH PSYCHOMOTOR RETARDATION.....	123
Bodarieva M.I. THE INTERFERENCE OF THE PICTURE EXCHANGE COMMUNICATION SYSTEM AND THE HALPERIN SYSTEM IS A SPEECH DISORDERS OPTIMIZATION.....	130
Leniv Z.P. DISTANCE TRAINING IN SYSTEM OF PREPARATION OF SPECIALISTS FOR WORK IN CONDITIONS OF INCLUSION.....	133
Litovchenko O.V. WAYS TO PREVENT AND CORRECT PROTRACTED STUTTERING IN CHILDREN.....	138
SECTION 4. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION MANAGEMENT	
Hordiichuk S.V. QUALITY OF MEDICAL EDUCATION AS A SOCIAL PROBLEM.....	144
Khomenko V.V. CONSULTING SERVICES IN EDUCATION.....	149
SECTION 5. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION	
Zhembrovskiyi S.M., Fedorenko O.O., Milaiev O.I., Martynenko O.M., Voronin A.I. FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCIES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS BY MEANS OF PHYSICAL EDUCATION.....	153
SECTION 6. PRESCHOOL PEDAGOGY	
Aprieliava I.V., Chahovets A.I., Yakovenko V.V. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF WORK SKILLS IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE.....	158

Myskova N.M., Honchar N.P. FEATURES OF SELF-DEVELOPMENT OF THE TEACHER OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF PROFESSIONAL ACTIVITY.....	163
Shapovalova O.V., Butenko V.H., Boichenko M.A. IMPLEMENTATION OF MENTORING TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS.....	167
SECTION 7. LEARNING THEORY	
Khimchuk L.I. FORMING SKILLS OF FUTURE TEACHERS TO DIAGNOSE AND DEVELOP INTERESTS OF JUNIOR STUDENTS.....	171
SECTION 8. INFORMATIONAL-COMMUNICATIONAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION	
Bodnar T.O. PRACTICE OF USING BLENDED LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE AS A MODERN METHOD OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION.....	177
Havrilova L.H., Proshkin V.V. TRANSMEDIA TECHNOLOGY AS A MODERN PEDAGOGICAL PHENOMENON.....	181
Zelinska S.A. METHODS OF CONSTRUCTION OF MATHEMATICAL MODELS OF COMPLEX CHEMICAL PROCESSES.....	185
Klochko O.V. FUTURE COMPUTER SCIENCE TEACHERS TRAINING IN DATA MINING: JUSTIFICATION OF THE CHOICE OF PROGRAMMING LANGUAGES.....	190
Kuzan H.S., Hordiienko N.V., Rak N.V. DISTANCE EDUCATION AS THE RESPONSE TO CURRENT CHALLENGES.....	194
Lanovenko-Melnyk N.V., Basovska S.Yu., Ostapchuk L.O., Plakydiuk O.Yu., Khokhlan V.O. CHARACTERISTICS OF DISTANCE LEARNING IN VOCAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE FUTURE MUSIC ART TEACHER.....	199
A NEW TYPE OF SCIENTIFIC SERVICES.....	204

РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCIES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS BY MEANS OF PHYSICAL EDUCATION

УДК 351.82:65.015.07-796.011
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-1.29>

Жембровський С.М.,
канд. пед. наук, доцент,
начальник кафедри фізичного
виховання, спеціальної фізичної
підготовки і спорту
Навчально-наукового інституту
фізичної культури та спортивно-
оздоровчих технологій
Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського

Федоренко О.О.,
науковий співробітник науково-
дослідного відділу розвитку фізичного
виховання, спеціальної фізичної
підготовки і спорту
Науково-дослідного центру проблем
фізичного виховання, спеціальної
фізичної підготовки і спорту
Навчально-наукового інституту
фізичної культури та спортивно-
оздоровчих технологій
Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського

Міласв О.І.,
старший викладач
кафедри фізичного виховання і спорту
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

Мартиненко О.М.,
старший викладач
кафедри фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту
Військового інституту танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Воронін А.І.,
викладач кафедри тактики
командно-штабного факультету
Національної академії
Національної гвардії України

Стаття присвячена актуальним питанням формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти (курсантів) вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та Національної гвардії України у процесі реалізації соціальних проектів спортивно-інтелектуального та методичного напрямку в системі їхньої професійної освіти. Головною метою роботи є формування лідерських компетентностей здобувачів вищої освіти в системі фізичного виховання (на прикладі курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та Національної гвардії України). Під час дослідження членами науково-дослідної групи використані такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної (спеціальної) літератури, моніторинг інтернет-ресурсів, педагогічні спостереження, методи математичної статистики, технічні засоби. З метою підтвердження ефективності впровадження алгоритмів соціального проектування у систему фізичного виховання майбутніх офіцерів Збройних Сил України було проведено педагогічний експеримент (вересень 2019 – червень 2020 рр.). У дослідженні взяли участь курсанти навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського ($n=11$ чол., експериментальна група) та курсанти командно-штабного факультету Національної академії національної гвардії України ($n=21$ чол., контрольна група). До початку педагогічного експерименту досліджувані курсанти контрольної (Кг) та експериментальної груп (Ег) за рівнем сформованості професійних компетентностей достовірно не відрізнялися ($P>0,05$). Під час педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг використовували традиційну методику формування лідерських компетентностей, передбачену робочою програмою навчальної дисципліни «Фізичне виховання та методика фізичної підготовки». У свою чергу, досліджувані курсанти Ег додатково використовували методику соціального проектування із використанням засобів фізичного виховання. Досягнення мети дослідження курсантами Ег здійснювалося засобами реалізації соціально важливих прикладних військово-спортивних змагань серед курсантських навчальних груп, які вимагають інтегрального прояву фізичних якостей, прикладних рухових навичок та інтелектуальних здібностей. Порівнюючи показники до та після використання запропонованої нами методики соціального проектування із використанням засобів фізичного виховання досліджуваних курсантів Кг та Ег, ми встановили, що результати, отримані після педагогічного експерименту, у досліджуваних групах суттєво підвищилися порівняно із вихідними даними, і ці відмінності переважно достовірні (Ег, $P<0,05$).

Ключові слова: військовослужбовці, здобувачі вищої освіти, змагання, професійні компетентності, курсанти, лідерські якості, методика, соціальне проектування, фізичне виховання.

The article is devoted to topical issues of formation of leadership qualities of applicants for higher education (cadets) of higher military educational institutions of the Armed Forces of Ukraine and the National Guard of Ukraine in the implementation of social projects of sports-intellectual and methodological direction in their professional education. The main purpose of the work is – the formation of leadership competencies of higher education in the system of physical education (on the example of cadets of higher military educational institutions of the Armed Forces of Ukraine and the National Guard of Ukraine). During the research the members of the research group used the following methods: theoretical analysis and generalization of scientific-methodical (special) literature; monitoring of Internet resources; pedagogical observations; methods of mathematical statistics; technical means. In order to confirm the effectiveness of the implementation of social design algorithms in the system of physical education of future officers of the Armed Forces of Ukraine, a pedagogical experiment was conducted (September 2019 – June 2020). The study involved cadets of the Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine ($n=11$ people, experimental group) and cadets of the Command and Staff Faculty of the National Academy of the National Guard of Ukraine ($n=21$ people, control group). Prior to the beginning of the pedagogical experiment, the studied cadets Kg and Eg did not differ significantly in the level of formation of professional competencies ($P>0.05$). During the pedagogical experiment, the studied cadets of the control group (Kg) used the traditional method of forming leadership competencies provided by the working program of the discipline "Physical Education and Methods of Physical Training". In turn, the studied cadets Eg additionally used the method of social design with the use of physical education. Achieving the goal of the study by Eg cadets was carried out by means of socially important applied military-sports competitions among cadet study groups, which require an integral manifestation of physical qualities, applied motor skills and intellectual abilities. Comparing the indicators before and after using our proposed method of social design using physical education of the studied cadets Kg and Eg found that the results obtained after a pedagogical experiment in the studied groups significantly increased compared to baseline and these differences are mostly significant (Eg, $P< 0.05$).
Key words: servicemen, students of higher education institutions, competitions, professional competencies, cadets, leadership skills, methods, social design, physical education.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Формування нових політичних, соціально-економічних, соціально-культурних відносин у суспільстві певним чином залежить від таких якостей особистості, як активна життєва позиція, готовність до участі в демократичному управлінні суспільством, лідерство у власному житті.

Зміна пріоритетів у нашому суспільстві, де головною цінністю є особистість, потребує від сучасного освітнього середовища системного, інноваційного, соціально-педагогічного забезпечення формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти, особливо майбутніх офіцерів – командирів бойових підрозділів Збройних Сил України (ЗСУ), Національної гвардії України (НГУ) та інших силових структур і спеціальних служб України, яке ґрунтується на гуманістичних і демократичних засадах, принципах толерантності та законності.

Сучасні дослідження проблеми лідерства доводять, що лідером стає особистість із лідерськими якостями, здатна реалізувати їх у відповідних ситуаціях, але в науковій соціально-педагогічній літературі технології формування лідерських якостей особистості в освітньому процесі здобувачів вищої освіти (курсантів) вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) ЗСУ та НГУ розроблені недостатньо.

Отже, оскільки існує об'єктивна потреба в лідерстві, проблема формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів ЗСУ та НГУ в системі їхньої професійної освіти є актуальною. Організація виховного процесу, що визначається як закономірна, послідовна, безперервна зміна етапів розвитку та становлення взаємодіючих суб'єктів, передбачає застосування ефективних способів, методів і створення необхідних соціально-педагогічних умов, завдяки яким стане можливим формування лідерських якостей курсантів ВВНЗ ЗСУ та НГУ.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за темою «Професійно-особистісне становлення майбутнього фахівця у вищій школі в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору» (номер державної реєстрації 0117U004242).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів) дозволив встановити, що питанням розвитку й удосконалення лідерських якостей у здобувачів вищої освіти присвячені праці Д.В. Алфімова, О.П. Зборовської, Г.А. Носирєва, Т.В. Прохоренка, К.С. Садохіна, В.І. Татенка, О.В. Тіхомірова, В.В. Ягоднікова та інших провідних учених і практиків.

Подальший аналіз науково-методичної та спеціальної літератури в обраному напрямі дослідження дозволив нам виявити роботи

О.В. Бойка [1], Н.А. Агаєва, О.М. Кокуна, І.О. Пішка, Н.С. Лозінської, М.В. Герасименка, В.В. Ткаченка [2], Г.О. Швеця [3], Ю.В. Пунди, С.І. Антоненка [4], Л.В. Крimeць [5], у яких розкриваються актуальні питання науково-теоретичних передумов розвитку лідерських компетентностей у майбутніх офіцерів ЗСУ, НГУ та представників інших силових структур і спеціальних служб України.

Надалі нашу увагу привернули праці Н.Л. Височиної [6], В.В. Карманенка [7], О.Г. Романовського, Т.В. Гури, С.М. Резніка, Ю.І. Панфілова, А.І. Черкашина, І.В. Костирі, В.В. Бондаренка [8] та інших учених: Н.В. Гавриша, Б.Р. Головешка, В.П. Мороза, О.Г. Романовського, П.О. Хаїтова, П.Ю. Шевченка, у яких розкриваються актуальні питання визначення ефективності моделювання прикладних психологічних ситуацій, що сприяють прояву лідерських якостей із урахуванням рис особистості в освітньому процесі здобувачів вищої освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відповідно до моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури нами встановлено, що одним із ефективних напрямів формування особистості-лідера є робота із підготовки, забезпечення та реалізації соціально важливих фізкультурних проєктів (І.М. Крюкова, Ю.М. Крюков [9], І.І. Смоляр [10]). У межах зазначеного напрямку дослідження формується необхідний арсенал якостей, якими повинен володіти лідер, а саме: знання теорії конфліктів, проектування алгоритмів реалізації проєктів, формування навиків згуртування військового колективу на основі вирішення загальних проєктних завдань, формулювання рольових функцій учасників, контроль за виконанням функціональних обов'язків, надання інформаційної допомоги товаришам, оцінка виконавчої діяльності учасників проєкту.

Крім цього, використання в системі фізичного виховання майбутніх офіцерів ЗСУ та НГУ алгоритмів соціального проектування із наданням виконавцям можливості реалізовувати функціональні завдання різного рівня складності є необхідною умовою ефективного формування лідерських якостей кожного курсанта ВВНЗ (С.І. Нестуля [11], О.С. Колосович [12]). У свою чергу, види організаторської діяльності із реалізацією керівних і виконавчих функцій під час відпрацювання завдань у межах соціально важливих прикладних проєктів володіють значним формуючим потенціалом для розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів-командирів бойових підрозділів ЗСУ, НГУ та інших силових структур України.

Незважаючи на значну кількість робіт цього напрямку наукових розвідок, аналізу питання формування лідерських компетентностей здобувачів вищої освіти в системі фізичного виховання (на

прикладі курсантів вищих військових навчальних закладів ЗСУ) нами не виявлено, що підкреслює актуальність дослідження.

Мета статті – формування лідерських компетентностей здобувачів вищої освіти в системі фізичного виховання (на прикладі курсантів вищих військових навчальних закладів ЗСУ).

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити такі завдання:

- провести аналіз стану та науково-теоретичних передумов розвитку лідерських компетентностей у здобувачів вищої освіти;
- провести аналіз стану та науково-теоретичних передумов розвитку лідерських компетентностей у майбутніх офіцерів ЗСУ, НГУ та інших силових структур і спеціальних служб України;
- визначити ефективність моделювання прикладних психологічних ситуацій, які сприяють прояву лідерських якостей, із урахуванням рис особистості в освітньому процесі здобувачів вищої освіти;
- визначити ефективні напрями формування особистості-лідера засобами фізичного виховання;
- визначити ефективність алгоритмів соціального проектування як домінантної умови ефективного формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти.

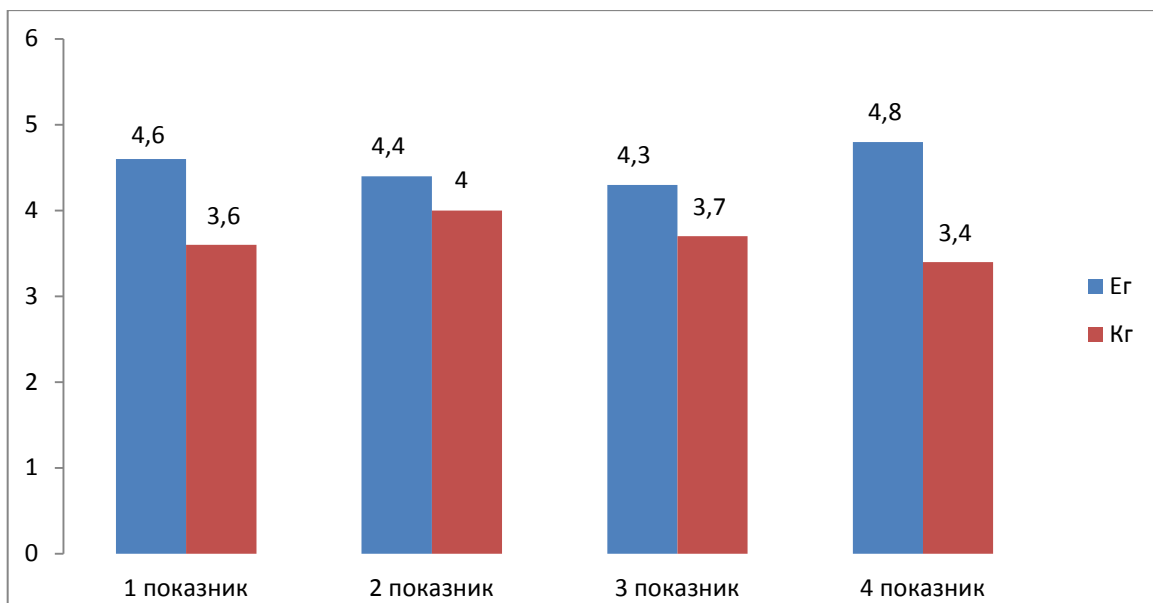
Виклад основного матеріалу. З метою підтвердження ефективності впровадження алгоритмів соціального проектування у систему фізичного

виховання майбутніх офіцерів ЗСУ було проведено педагогічний експеримент (вересень 2019 – червень 2020 рр.).

У дослідженні взяли участь курсанти навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (n=11 чол., експериментальна група) та курсанти командно-штабного факультету Національної академії національної гвардії України (n=21 чол., контрольна група). До початку педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг та Ег за рівнем сформованості професійних компетентностей достовірно не відрізнялися ($P>0,05$).

Під час педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг використовували традиційну методику формування лідерських компетентностей, передбачену робочою програмою навчальної дисципліни «Фізичне виховання та методика фізичної підготовки».

У свою чергу, досліджувані курсанти Ег додатково використовували методику соціального проектування із використанням засобів фізичного виховання. Досягнення мети дослідження курсантами Ег здійснювалося засобами реалізації соціально важливих прикладних військово-спортивних змагань серед курсантських навчальних груп, які вимагають інтегрального прояву фізичних якостей, прикладних рухових навичок та інтелектуальних здібностей.

Рис. 1. Результати експертного оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей досліджуваних Ег і Кг (Ег, $P<0,05$)

Примітка: 1 – показник «спроможність брати на себе ініціативу у прийнятті та реалізації рішень за умов невідомості та ризику»; 2 – показник «готовність нести відповідальність за виконання навчальною групою колективно прийнятих рішень»; 3 – показник «уміння самостійно оцінювати якість управлінських рішень і реалізовувати командно-адміністративну діяльність»; 4 – показник «спроможність адаптувати засвоєні теоретичні моделі до практичних завдань і ситуацій управління».

Варто також зауважити, що диференціювання ролей всередині Ег здійснювалося почергово по колу від одного методичного завдання до іншого із виконанням досліджуваними обов'язків командира (лідера). Поступово наближаючись до фінальної частини змагань, курсанти Ег колективно обирали лідера команди відповідно до досягнутих із його участю результатів виконання методичних завдань.

Спрямованість проекту була зорієнтована на формування якостей керівництва, активізацію лідерського потенціалу курсантів, організацію самостійної участі курсантів у формуванні згуртованого колективу однодумців. Під час участі у проекті курсанти Ег виконували такі групи функцій по удосконаленню якостей особистості-лідера:

- комунікативно-рольові (спілкування з однокурсниками у ролі командира групи);
- функціонально-розвиваючі (пов'язані з підвищенням творчого потенціалу у вирішенні колективних завдань);
- мотиваційні (визначення способів подолання труднощів змагальної боротьби під час керівництва групою);
- самопізнання (визначення рівня розвитку фізичних, спеціальних фізичних, вольових і творчих якостей особистості);
- контрольно-регламентуючі (визначення відповідальності керівника за результати діяльності групи).

Ефективність сформованості лідерських якостей (професійних компетентностей) у курсантів Кг та Ег здійснювалося шляхом експертної оцінки за п'ятибальною шкалою оцінювання, де «5» – максимальний бал, а «1» – мінімальний (рис. 1).

Аналіз отриманих результатів (рис. 1) свідчить про те, що під час реалізації алгоритмів соціального проектування в системі фізичного виховання майбутніх офіцерів ЗСУ (досліджуваних Ег) найбільш ефективно формуються професійні компетентності адаптації засвоєних теоретичних моделей до вирішення практичних завдань і ситуацій управління, готовності нести відповідальність за виконання військовим колективом прийнятих рішень, спроможності брати на себе ініціативу у прийнятті та реалізації рішень.

Зазначені параметри соціального проектування відображають процес професійного становлення курсанта вищого військового навчального закладу (здобувача вищої освіти), його соціалізації та формування як майбутнього офіцера – всебічно підготовленого та професійно підготовленого командира.

Порівнюючи показники до та після використання запропонованої нами методики соціального проектування із використанням засобів фізичного виховання досліджуваних курсантів Кг та Ег, ми встановили, що результати, отримані після педагогічного експерименту у досліджуваних групах, сут-

тєво підвищилися порівняно із вихідними даними, і ці відмінності переважно достовірні (Ег, $P < 0,05$).

Висновки. Таким чином, отримані членами науково-дослідної групи результати свідчать про наявність достатніх можливостей для підвищення ефективності формування професійних компетентностей засобами соціального проектування в системі фізичного виховання курсантів (здобувачів вищої освіти) вищих військових навчальних закладів ЗСУ та НГУ.

Серед найбільш важливих компетентностей, які формуються у процесі фізичного виховання, необхідно відзначити спроможність майбутніх офіцерів до адаптації засвоєних теоретичних моделей до практичних завдань і ситуацій управління, готовність нести відповідальність за виконання прийнятих колективних рішень, спроможності брати на себе ініціативу у прийнятті та реалізації рішень.

Отже, мета роботи досягнута, а поставлені перед нами завдання – виконані. Результати впроваджені в освітній процес майбутніх офіцерів ВВНЗ ЗСУ та НГУ. Перспективи подальших досліджень передбачають удосконалення системи формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів ЗСУ та НГУ із використанням методики соціального проектування під час комплексних польових виходів (багатоденних навчань).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко О.В. Методологічні основи дослідження лідерської компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 3. С. 16–24.
2. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Герасименко М.В., Ткаченко В.В. Психологічне забезпечення розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів : навчальний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2014. 209 с.
3. Швець Г.О. Лідерство як невід'ємна складова ефективного менеджменту. *Економічні науки*. 2017. № 33. С. 124–129.
4. Пунда Ю.В., Антоненко С.І. Підготовка стратегічного лідера як інвестиція в реформування системи військового управління. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4 (45). С. 141–146.
5. Кримець Л.В. Лідерство як особлива форма влади у сучасному військовопрофесійному середовищі. *Питання психології*. 2018. № 2 (50). С. 51–58.
6. Височина Н.Л. The influence of self-esteem on the emotional state of an athlete as personality. *Pedagogics psychology medical-biological problems of physical training and sports*. 2010. № 3. С. 151–153.
7. Карманенко В.В. Педагогічні умови формування лідерських якостей у студентів економічних університетів : дис. ... канд. пед. наук. Полтава – Умань, 2019. 274 с.
8. Романовський О.Г., Гура Т.В., Резнік С.М., Панфілов Ю.І., Черкашин А.І., Костира І.В., Бондаренко В.В. Формування лідерської позиції майбутніх інженерів у закладах вищої технічної освіти : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 195 с.

9. Крюкова И.М., Крюков Ю.М. Социальная психология поведения лидера в команде. *Гуманитарний вісник ЗДІА*. 2017. № 68. С. 206–215.

10. Смоляр І.І. Дифференциация лидерских качеств спортсменов в мужских и женских командах (на примере игровых видов спорта) : автореф. дис. ... канд. наук по физ. восп. спорту. Киев, 2011. 24 с.

11. Нестуля С.І. Дидактичні засади формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету : дис. ... докт. пед. наук. Полтава, 2019. 700 с.

12. Колосович О.С. Психологічні особливості службової взаємодії офіцера з неформальними лідерами військового підрозділу : дис. ... канд. псих. наук. Харків, 2015. 700 с.

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 25

Том 1

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *С. Калабухова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 22,71. Ум.-друк. арк. 23,94.
Підписано до друку 29.07.2020. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.